

**Звіт про проведення 12-ої річної конференції „Київського Діалогу“ на тему:
„Нові проти Старих: Україна в процесі трансформації“**

Упродовж останніх місяців Україна щораз менше з'являється на шпальтах та екранах західних мас-медій. Нечисленні повідомлення критично вказують на брак реформ, внутрішньополітичні труднощі, корупцію і майже непохитну владу олігархів. Європейський Союз, обтяжений багатьма проблемами, виказує певну втому від України, а тим часом у самій Україні множаться критичні голоси на адресу європейської політики. Хоча у більшості європейських столиць Росію вважають головним винуватцем гібридної війни на Донбасі і відсутнього прогресу в реалізації Мінських домовленостей, політичний тиск на західні уряди зростає. Щораз голоснішими стають заяви, які вимагають принаймні послаблення санкцій проти Москви. А тим часом військові дії на Донбасі знову стають інтенсивнішими...

Реформи чи “failed state” (збанкрутіла держава)?

Незважаючи на різні думки і оцінки під час дискусій, у рамках 12-го Київського діалогу все ж переважав стриманий оптимізм. У ЄС теж є прихильники теорії про “склянку, яка наполовину повна”, у чому можна було переконатися на прикладі доповіді Петера Вагнера, голови Групи підтримки України (SGUA) в Європейській комісії. Не зовсім зрозуміло натомість, наскільки впливовими є оптимісти в Єврокомісії та в окремих державах-членах ЄС. Якщо підвести підсумки розвитку України впродовж двох років після Євромайдану, потрібно звернути увагу як на позитивні, так і на негативні моменти. Корумповані олігархічні еліти все ще мають владу, проведені реформи радше косметичні, а Євромайдан загалом небагато змінив - такі закиди звучать з табору критиків. Однак при цьому забувають, якою міцною залишається вкоріненість у радянській системі країн, що виникли після розпаду Радянського Союзу. Прорив вдалося здійснити лише державам Балтії. Україна ж потрапила у зачароване коло: гроші - корупція - політика - гроші - корупція. Не вистачає політичної волі, щоб покласти цьому край (Сергій Лещенко). Натомість політичні еліти - уряд і опозиція - прийняли рішення законсервувати систему (Євген Глібовицький). Але країна перебуває у дуже активній динаміці, й вона вже не повернеться до старої системи.

Іншою проблемою є те, що реформи потребують часу. За один рік змінити країну неможливо. Потрібно не просто прийняти певну кількість законів, треба створити нові

інституції. Як наголосив заступник міністра економічного розвитку і торгівлі Максим Нефьодов, інші країни потребували для перетворень в середньому 5-6 років.

І все ж, як аналізує Петер Вагнер, перелік позитивних змін аж ніяк не такий короткий. Тиск знизу залишається сильним, у новому уряді багато представників громадянського суспільства. Важливим стало збільшення цін на енергоносії, насамперед для боротьби з корупцією. Цей крок потягнув за собою багато критичних і навіть популістських коментарів і залишається предметом жвавої дискусії дотепер. Мабуть, ця тема відіграватиме роль й на майбутніх парламентських виборах. Олігархам ускладнили доступ до державних коштів, а система ПроЗорро стала іновативним інструментом для проведення державних закупівель. Суттєвою є також фінансова стабілізація - якщо 18 місяців тому Україна була банкрутом, то сьогодні уряд може собі дозволити декілька місяців вести перемовини з МВФ про наступний транш в 4 млрд. доларів.

Проте й список невирішених проблем і необхідних реформ є аж ніяк не коротшим. Незважаючи на справді відверту дискусію, прогрес у боротьбі з корупцією є незначним. Навіть якщо еліти змушені жити тепер в умовах щораз сильнішого тиску з боку громадськості, велика і мала корупція є невіддільним елементом суспільства. Тут важко знайти якесь просте універсальне рішення. Однак важливими були б успішні карні справи і вирокі. Метою мала б стати ситуація, де корупція означала б кінець політичної кар'єри. Ідея боротьби з корупцією може об'єднати країну (Лещенко). Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття закону про фінансування політичних партій. З 1 липня партії отримають перші гроші державного фінансування. Натомість відкриті списки на виборах залишаються надзвичайно контроверсійними, а політичний спротив запровадженню такої виборчої системи є дуже сильним, втім і з боку Президента Петра Порошенка.

Ще однією темою є правова реформа. Для інвесторів важлива не лише економічна стабілізація. Правові ризики роблять неможливим вихід іноземних інвесторів на український ринок - незважаючи на чудові майданчики для виробництва і витрати на оплату праці, що становлять лише шосту частину від вартості робочої сили у Польщі.

Іншими складними галузями є зміна системи охорони здоров'я і адміністративна реформа. Неможливо провести адміністративну реформу за декілька місяців. У Східній Німеччині цей процес тривав від 10 до 15 років. Децентралізація не повинна бути самоціллю, а додавати нову якість. При цьому поняття “федералізація” чи “федерація” мають у Східній Європі негативну конотацію. Тому краще говорити саме про децентралізацію. Україна має залишитися унітарною державою з сильними децентралізованими структурами, що мають повноваження для прийняття рішень і несуть відповідальність за їхні результати (Дітер Шиманке).

Водночас у суспільстві зростає агресивність. Запит на справедливість є особливо сильним і залишається нереалізованим. Люди вважають систему клептократичною (Дітмар Штюдеман). Що потрібно зробити, щоб ця агресивність не вийшла з берегів? Це надзвичайно серйозний виклик. Дуже важко відділити чорне від білого в країні, де всі напівсірі (Нефьодов). Якщо не знайдемо варіанту, це може бути великою проблемою.

Український дискурс в Німеччині

Для німецької дискусії про Євромайдан та його наслідки для України і про українсько-російський конфлікт дотепер характерна виняткова поляризація. Тут слід розрізняти причини інтелектуального нехтування Україною та дружнього ставлення до Росії серед частини німецьких політичних еліт і конкретні наслідки таких поглядів. На думку історика Східної Європи Карла Шльогеля, ментальну блокаду важко подолати навіть інтелектуалам та історикам. Тут переплітаються ігнорування, почуття провини, сентиментальність і боягузтво. Німці були не готові до швидкої зміни подій від осені 2013 року. Сьогодні ситуація дещо змінилася. Якщо в 2014 році у ток-шоу розповідали будь-що про Україну, і часто це робили "експерти", які ніколи не були в Україні і транслювали російські погляди, то сьогодні можна почути й аргументи української сторони. І все ж Україна здебільшого не сприймається як суб'єкт. Німеччина і ЄС були готові щонайбільше до санкцій проти Росії. Навіть черевики і кулезахисні жилети для українських солдатів у публічній дискусії в Німеччині розглядалися як постачання зброї (Ребекка Гармс). Економічні та фінансові санкції були єдиною можливою зброєю проти анексії Криму та агресії на Донбасі, яка триває дотепер. Але навіть вони вже не є абсолютно певними. Не можна допустити, вважає Карл Шльогель, щоб санкції скасували, а Україну покинули напризволяще. Проте загрозливих обрисів набуває утворення єдиного фронту у німецькій політиці - від Зігмара Габріеля (віце-канцлер, Соціал-демократична партія) до Горста Зеєгофера (Християнсько-соціальний союз, Баварія), від Александра Гаулянда (права популістська Альтернатива для Німеччини) до партії Лівих. Створюється враження, що деякі східні політики в Берліні взагалі не думають про Німеччину і Європу, а зацікавлені лише у новому порозумінні між Берліном та Москвою (Ребекка Гармс).

З цим перекликається ще одна лінія в дискурсі про Україну: українці начебто потрапили в ескалацію, бо європейська політика була неправильною, а НАТО провадило політику експансії. Українцям відмовляють у проведенні паралелей з революціями і традиціями 1989 року. Адже все супроводжувалося насиллям, та й врешті-решт українці самі у всьому винні - вони заприязнилися з ЦРУ та імперіалістами, і Росія не могла відреагувати інакше. Проте аргумент щодо насильства не враховує важливого логічного висновку - революції можуть

залишатися ненасильницькими лише тоді, коли влада, тобто автократична держава, готова відмовитися від застосування сили або боїться це зробити.

Гостру полеміку спричинило нещодавнє твердження міністра закордонних справ Німеччини Франка-Вальтера Штайнмаєра про НАТО, що “брязкає зброєю”. Гернот Ерлер, уповноважений Федерального уряду на час головування Німеччини в ОБСЄ у 2016 році, висунув у відповідь на гостру критику аргумент, що масивна військова ескалація між Заходом і Росією в контексті конфлікту довкола України набула абсурдних вимірів. Росія є слабким суспільством, але залишається військовою потугою. Зрештою, це - відображення офіційної позиції Федерального уряду: можливим є лише політичне рішення, для Мінських домовленостей немає альтернативи, санкції на сьогодні не можна знімати, оскільки тоді не буде інтересу для виконання Мінських домовленостей. Щоправда, залишається відкритим питання, як довго Захід зможе і захоче зберігати санкції.

Окуповані території. Що далі?

На фото видно зруйнований міст, поруч нашвидкуруч збитий докупи перехід - кладка з дощок. Щоб дістатися на іншу сторону, люди мусять перейти через місточок, який водночас є лінією розмежування між районами, що перебувають під контролем сепаратистів і територією, яка контролюється українським урядом. Бойовики стоять безпосередньо біля мосту. Віднедавна ситуація значно загострилася, повідомляє посол Александер Гуг, заступник голови Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні. Востаннє місія нарахувала понад 8.000 випадків порушення перемир'я (кожен окремий постріл вважається порушенням перемир'я). Упродовж останніх місяців і років місія неодноразово бачила прикметні знаки Російської Федерації на формі і зброї, говорила з людьми, які стверджували, що вони служать в російській армії, фіксувала російські системи озброєння. Місія має доступ до (ділянок українсько-російського) кордону, але те, що вона може побачити, строго обмежується і контролюється. Постачанням зброї і боєприпасів немає кінця й краю. Отже, бойові дії можуть продовжуватися.

Цілком зрозуміло, що без мінімальної безпеки політичний процес не йтиме далі. Але також цілком зрозуміло, що російська сторона не готова йти на поступки у сфері безпеки без продовження політичного процесу (Юрій Астон). Як можна поєднати ці речі? У німецькому МЗС сподіваються, що прогресу вдасться досягти, пов'язавши їх у пакет. За уявленнями німецьких дипломатів, потрібно створити необхідну міру безпеки, але досягати прогресу в безпековій і політичній галузі паралельно і водночас. Головний аргумент: на територіях, контрольованих сепаратистами, немає закону, тому потрібно якимось починати.

Проте українська сторона залишається надзвичайно скептично налаштованою. Ті, хто вимагають прийняття закону про місцеве самоврядування, не враховують реальної ситуації та змін в процесі імплементації Мінська (Євген Бистрицький). Як пояснювати необхідність імплементації, коли кожного дня приходять повідомлення про загиблих і поранених солдатів?

Часто у дискусіях про вибори геть забувають про права людини. Німецьке МЗС говорить про три пріоритети - безпека, проведення виборів і прийняття виборчого закону (Йоганнес Регенбрехт). Але головним має бути інше питання: як можна проводити вибори в умовах без вибору? (Олександра Матвійчук). На окупованих територіях викрадають і катують людей. Панує терор як метод ведення війни і контролю над регіоном. Активну частину населення змусили до втечі або знищили. Немає жодного шансу захистити власність, свободу чи життя. Нестримне бажання провести вибори як фікцію притаманне авторитарним країнам. Справжні ж вибори будуть віртуальними, оскільки політичне керівництво сепаратистів у них не зацікавлене.

Але Київ також робить багато помилок. Ідея про перетворення звільнених територій на вітрину демократичної України з тріском провалилася. Маріупольські і краматорські газети не дуже відрізняються від донецьких (Олексій Мацука), у них теж багато пропаганди. Сьогодні немає справжньої комунікації між Києвом і частиною Донбасу, яка контролюється Україною. Люди часто залишаються сам на сам зі своїми проблемами. А коли говорити про справедливість, то недостатньо відновити зруйновану інфраструктуру. Люди потребують відновлення віри, що конфлікти можна вирішувати правовими способами.